

תקציר

המשכיל והעיר הגדולה: ייצוגי הסובייקטיוויות וההביטוס המשכילי העירוני בספרות ההשכלה ברוסיה, 1862–1888

סבטלנה נטקוביץ'

תהליכי המודרניזציה יצרו שינויי עומק מהירים בכל רובדי החוויה של משכילי רוסיה – החל מהפרקטיקות הבסיסיות של חיי היום-יום ועד הדגמים הפסיכולוגיים והאפיסטמולוגיים שבאמצעותם תפסו את המציאות ומיקמו את עצמם בתוכה. אך עם כניסתם אל מרחבי התרבות החדשים גילו המשכילים כי מסורות הייצוג הקיימות הן בספרות העברית, הן בספרות יידיש והן בספרות הרוסית לא סיפקו די אמצעי מבע לתיאור חווייתם הייחודית והמשתנה ללא הרף. המשכילים תפקדו בתנאי מחסור חריף בנרטיבים ובאמצעי מבע להבין ולתאר את עצמם, את מצבם וחוייתם. אחת החוויות שבתיאורן המחסור הזה ניכר בצורה החריפה ביותר הייתה החוויה העירונית בערים נטולות מסורת של התיישבות יהודית, ושהתיישבות זאת עצמה הייתה בהן אסורה או מוגבלת. באופן פרדוקסלי הישיבה בעיר הגדולה, שהייתה גולת הכותרת של סיפור ההצלחה המשכילי, הייתה גם האתגר הקשה ביותר לייצוג מהימן. בדיון מאפיינת המחברת את אסטרטגיות הייצוג שיצרו סופרים יהודים כדי לתאר את התנסויותיהם, את העצמי שלהם ואת עצם נוכחותם הפיזית בערים האימפריאליות בתקופת הרפורמות הגדולות ברוסיה משנות השישים עד שנות השמונים של המאה התשע עשרה. היא מראה שבתנאי משבר השיח יצרו שלום יעקב אברמוביץ (1835–1917), משה ליב ליליינבלום (1843–1910), גריגורי ליפשיץ (1854–1921), אברהם אורי קובנר (1842–1909), גריגורי בוגרוב (1825–1885), פרץ סמולנסקין (1842–1885) ואחרים דגמי כלאיים, קיטוע, מחיקה והשמטה על מנת לייצג את החומק מייצוג. באמצעים אלה ביססו המשכילים שתי אסטרטגיות פואטיות מנוגדות – ייצוג ישיר של הנוכחות המשכילית הפיזית והימנעות או אפילו התחמקות אסטרטגית מייצוג זה. באמצעות שתי האסטרטגיות הם יצרו יש מאין במובנו המילולי של הביטוי; הם הפכו את האין – היעדר מסורת, אוצר מילים ודפוסים קוגניטיביים מוסכמים להבנה ולמסגור נרטיבי של הנוכחות המשכילית בערים האימפריאליות הגדולות – למרכיב מכונן של הפואטיקה שלהם.

ד"ר סבטלנה נטקוביץ', החוג לתולדות ישראל, אוניברסיטת חיפה, שדרות אבא חושי 199, חיפה, 3498838
svetlanatkovich@gmail.com